

महाराष्ट्र आरोग्य विज्ञान विद्यापीठ, नाशिक

शैक्षणिक वर्ष २०२०-२०२१ व त्यानंतर आयुर्वेद पदवी साठी प्रवेशित विद्यार्थ्यांसाठी अभ्यासक्रम

शल्यतंत्र

लेखी दोन पेपर-प्रत्येकी ९० गुण

लेखी अंतर्गत मूल्यांकन-२० गुण

प्रात्यक्षिक- मौखिक परीक्षा-९० गुण

प्रात्यक्षिक अंतर्गत मूल्यांकन-१० गुण

एकूण व्याख्याने- २१०

रुग्णालयीन प्रशिक्षण /क्लिनिकल पोस्टिंग- ६ महिने

पेपर-१

१. शल्यतंत्राची ओळख
२. शल्य व्याख्या, शल्यतंत्र व्याख्या, आणि महत्त्व
ऐतिहासिक पार्श्वभूमी आणि झालेली प्रगती
 - ध्येय-गद्यवाचन सुस्पष्टता आणि सर्वसमावेशकता
 - प्रधान उद्दीष्टे-अर्वाचीन विकास आणि वादविवाद
३. यन्त्र, शस्त्र, अनुशस्त्र वर्णन-व्याख्या,संख्या,प्रकार,उपयोग,दोष,गुण,कर्म व संबधित आधुनिक उपकरणे
 - ध्येय-यन्त्र आणि शस्त्र संकल्पनेचे मुलभुत आकलन व सामान्यत; वापरात असणारी शल्य उपकरणांची ओळख, संहितावर्णनाचे ज्ञान
 - प्रधान उद्दीष्टे-सध्या वापरात असलेली शल्य उपकरणांचे ज्ञान, त्यांची वैशिष्ट्ये, खरेदी स्रोत ईत्यादि.
- ४.निर्जन्तुकरण प्रक्रिया,प्रकार आणि शल्यतंत्रामधे उपयोगिता
 - ध्येय- निर्जन्तुकरणाचे मुलभुत तत्त्व जपणे.
 - प्रधान उद्दीष्टे - निर्जन्तुकरणासाठीची आधुनिक विकासित रसायने, शस्त्रे यांचे ज्ञान

५.संज्ञाहरण- व्याख्या व प्रकार

१. स्थानिक संज्ञाहरण-द्रव्य, प्रकार, पद्धती, अर्हता - अनर्हता, उपद्रव व त्यांची चिकित्सा
२. एकदेशीय व सार्वदेशीक .संज्ञाहरण- द्रव्य, प्रकार, पद्धती, अर्हता- अनर्हता, उपद्रव व त्यांची चिकित्सा
 - ध्येय- द्रव्य आणि संज्ञाहरण शस्त्रांचे मुलभुत ज्ञान, संज्ञाहरण देण्याची पध्दत निरीक्षण व पुर्वस्थिती
 - प्रधान उद्दीश्टे- संज्ञाहरण सहायक व हाताळणी

६.त्रिविध कर्म-पुर्वकर्म, प्रधान कर्म, व पश्चात कर्म

- ध्येय- पुर्वकर्म, प्रधान कर्म, पश्चात कर्म कालावधीतील प्राप्त निष्कर्षातील परिस्थितींचे अवलोकन
- प्रधान उद्दीश्टे-प्रत्यक्ष कर्माचा अनुभव

७.अष्टविध शस्त्रकर्म-

- ध्येय-विविध प्रक्रियेचे अर्हता आणि मुल्यामापक व सर्वसमावेशक तत्त्वे
- प्रधान उद्दीश्टे-शस्त्रकर्माचे प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

८.योग्या

- ध्येय- योग्याची मुल्यामापक व सर्वसमावेशक तत्त्वे. प्रात्यक्षिक परिक्षणामधे रुग्णाची सुरक्षा
- प्रधान उद्दीश्टे- पुतळ्यावर प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

९. मर्म:निरुक्ति,प्रकार,वर्णन आणि महत्त्व

- ध्येय-मर्म सिद्धांताची चिकित्सेतील उपयोगिता
- प्रधान उद्दीश्टे- आधुनिक शारिर रचना व शल्यतंत्रामधे मर्म शारीरचा अभ्यास

१०. क्षार आणि क्षारकर्म

- निरुक्ति, प्राधान्यता, गुण, दोष, कर्म, प्रकार, योग्य, अयोग्य, प्रक्रिया, उपद्रव आणि चिकित्सा
- क्षार निर्माण विधि व क्षारवर्ति, तैल, पिचु यांचे ज्ञान

११. क्षारसुत्र-तयार करणे, अर्ह-अनर्ह ,वापरण्याच्या पद्धती, उपद्रव आणि चिकित्सा

- ध्येय-चिकित्सेत क्षार आणि क्षारसुत्राचा वापर
- प्रधान उद्दीश्टे-क्षार वापरामधील आधुनिक सद्य पद्धती आणि क्षारकर्मावर चालू असलेली संशोधन कार्याचे ज्ञान

१२.अग्निकर्म-महत्त्व, उपकरणे, विधि, आकृति भेद, योग्य, अयोग्य, उपद्रव आणि चिकित्सा

आग्निकर्माच्या आधुनिक पद्धती व साहित्य

- ध्येय-आग्निकर्माचे चिकित्सेतील मूल्यमापन अर्हता आणि सर्व समावेशक पद्धती
- प्रधान उद्दीष्टे- आग्निकर्माचे शल्यतंत्रामधील प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

१३.रक्तमोक्षण- महत्त्व, प्रकार-सिरावेध, प्रच्छन्न, श्रृंग, अलाबू, जलौकावचरण- योग्य, अयोग्य पद्धती, उपद्रव व चिकित्सा

ध्येय- जलौकावचरण व इतर रक्तमोक्षण प्रकारांचे चिकित्सेतील अर्हतेचे मूल्यमापन क्षमता व सर्वसमावेश

प्रधान उद्दीष्टे-आधुनिक चिकित्सेत रक्तमोक्षण उपयोग

१४.बंधविधि- प्रयोजन द्रव्य, अर्हता, अनहर्ता, प्रकार, उपद्रव, पिचु, प्लोत, कवलिका आणि विकेशिका

ध्येय- बंधविधि चे शल्यतंत्रामधील प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

प्रधान उद्दीष्टे-आधुनिक बंधविधिचे व कुशा चे साधन

१५.प्रनष्ट शल्य व निर्हरण उपाय

ध्येय- शुश्रूतांच्या शल्यचिकित्सेच्या मूलभूत सिद्धांताचे चिकित्सेत महत्त्व आणि रुग्णांची सुरक्षा शल्याची ओळख व चिकित्सा

प्रधान उद्दीष्टे- प्रनष्ट शल्य ओळखण्याच्या आधुनिक पद्धती व सिद्धान्त

१६.द्रव इलेक्ट्रोलाईट असन्तुलन , अम्ल अल्कलि सन्तुलन , पोषण-

अ) द्रव विद्युत अपघटणी - शरिरशास्त्र ओळख

ब) निर्जलिकरण आणि अतिसजलीकरण

क) विशिष्ट इलेक्ट्रोलाईट क्षय, आम्लरक्तता, क्षाररक्तता लक्षणे व चिकित्सा

ड) विशिष्ट व्याधी उदा. जठरनिर्गमिसंकोच, आंत्रावरोध ,अमूत्रता इत्यादिमध्ये इलेक्ट्रोलाईट मध्ये होणारा बदल

इ) विविध शस्त्रकर्मातील द्रव बदल, द्रव देण्याची पध्दत व उपद्रव

ई) पोषण

ध्येय- द्रव इलेक्ट्रोलाईट असंतुलन –ओळख व व्यवस्थापन, विविध प्रकाराने द्रव शरीरात देण्याच्या पध्दती आत्मसात करणे.

प्रधान उद्दिष्टे – द्रव व इलेक्ट्रोलाईट मुल्यांकनातील व चिकित्सेतील अत्याधुनिक तंत्र.

१७.रक्त महत्व ,रक्त स्त्राव-प्रकार व लक्षणे

रक्त स्तम्भन

१८.रक्त संक्रमण-रक्त गट,अनुकूलता, अर्हता,अनर्हता, उपद्रव व चिकित्सा

रक्तघटक उपचार

ध्येय – रक्तस्त्रावातील रक्तस्तंभनाचे तंत्र अवगत करणे.

प्रधान उद्दिष्टे – रक्तपेढीतील वापरल्या जाणा-या तंत्रांचे सविस्तर ज्ञान अवगत करणे.

१९. प्रतिजैविके ,वेदनाशामक ,शोथनाशक आणि आत्यायिक चिकित्सा द्रव्यांचा शल्यतंत्र चिकित्सेतील अभ्यास

ध्येय- सामान्यतः वापरात असणा-या ओषधी द्रव्यांचे सविस्तर ज्ञान अवगत करणे.

प्रधान उद्दिष्टे – ओषध निर्माण शास्त्रातील अत्याधुनिक ओषधी द्रव्यांचा अभ्यास करणे

२०.नैदानिक परिक्षणे- क्ष-किरण ,सोनोग्राफी, सीटी स्कॅन,एम.आर.आय. इ. इमेजिंग तंत्रांचा अभ्यास,बायॉप्सी, सायटॉलॉजिकल स्टडी.

ध्येय-इष्टतम अन्वेषण साधनांची अर्हतेचा अभ्यास करणे व त्यांचा योग्य अर्थ लावणे.

प्रधान उद्दिष्टे – स्वतंत्ररित्या नैदानिक परिक्षण तंत्र क्षेत्रात काम करण्याची क्षमता प्राप्त करणे.

२१.शल्य चिकित्सेतील षट्क्रियाकाल-

ध्येय-चिकित्सालयीन तत्वांच्या उपयोगितेचा अभ्यास करणे

प्रधान उद्दिष्टे –विकृति विज्ञानातील अत्याधुनिक संकल्पनांचा क्रियाकालानुसार अभ्यास करणे

२२.खालील व्याधींची निरुक्ति ,निदान,संप्राप्ती,प्रकार, लक्षणे, साध्यासाध्यता, उपद्रव आणि चिकित्सा-

व्रणशोथ-Inflammation

विद्रधि- Abscess

पिडीका- Boils

नाडीव्रण-sinus/fistula

ब्रण ग्रंथी–Keloid/Hypertrophic scar

मर्माघात–shock

कोथ–Gangrene, Principals of amputation

ग्रंथी–Cyst

अर्बुद–Tumour

ध्येय–तत्वांची चिकित्सालयीन उपयोगीता

प्रधान उद्दिष्टे –विविध अवस्थांमधील चिकित्सेचे प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

शुल विकार–निदान ,प्रकार, लक्षणे, उपद्रव व चिकित्सा

२३.ब्रण–निरुक्ति व प्रकार

अ)निज ब्रण–निदान, संप्राप्ति, ब्रणवस्तु, प्रकार, लक्षणे, ब्रण परीक्षा–स्थान ,ब्रण आकृति, स्राव ,गन्ध वेदना ,ब्रण अवस्था ,दुष्ट ब्रण ,शुद्ध ब्रण, रुह्यमान ब्रण, सम्यक रुढ ब्रण, ब्रण साध्य असाध्यता व ब्रण उपद्रव

आ)ब्रण चिकित्सा –पथ्य अपथ्य व षष्ठी उपक्रम,ब्रणितागार व रक्षाकर्म

इ)आगन्तु ब्रण– (सद्योब्रण) निदान ,प्रकार, लक्षणे, उपद्रव व चिकित्सा

चावणे व दंश चिकित्सा

ई)दग्ध ब्रण – जळणे आणि पोळणे

उ) ब्रण –प्रकार व चिकित्सा

ऊ) ब्रण रोपण अवस्था व चिकित्सा–अर्वाचिन मत

ए) प्रमेह पिडिका– प्रमेहजन्य ब्रण

ध्येय– तत्वांचा चिकित्सालयीन कामकाजात वापर

प्रधान उद्दिष्टे –विविध अवस्थांमधील चिकित्सेचे प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

२४.त्वक विकार– चिप्प– कदर –क्षुद्र रोगयांचे निदान ,प्रकार, लक्षणे, चिकित्सा

ध्येय– तत्वांचा चिकित्सालयीन कामकाजात वापर

प्रधान उद्दिष्टे –विविध अवस्थांमधील चिकित्सेचे प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

25. मन्या विकार –गलगंड (goiter); गंडमाला, अपचि(Lymphadenitis) ,पाषाण गर्दभ (diseases of parotid gland) निदान, संप्राप्ती, लक्षणे आणि चिकित्सा

ध्येय– तत्वांचा चिकित्सालयीन कामकाजात वापर

प्रधान उद्दिष्टे –विविध अवस्थांमधील चिकित्सेचे प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

२६.सिरा विकार– सिरासंबंधी विकार, उत्तान व अवगाढ सिरेतील रक्त गोठणे , रक्ताबुद, सिराकौटिल्य - निदान व चिकित्सा

ध्येय– तत्वांचा चिकित्सालयीन कामकाजात वापर

प्रधान उद्दिष्टे –विविध अवस्थांमधील चिकित्सेचे प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

२७.धमनिविकार– धमनी जन्य विकार, रक्त वाहिन्यांची अवाजवी वाढ, रक्तवाहिनी काठिन्य, रेनॉल्ड'स रोग - निदान, संप्राप्ती, लक्षणे आणि चिकित्सा

ध्येय– तत्वांचा चिकित्सालयीन कामकाजात वापर

प्रधान उद्दिष्टे –विविध अवस्थांमधील चिकित्सेचे प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

२८.स्नायु विकार–स्नायू विकार व अस्थिबंधन, टेनिस एल्बो, स्नायू ग्रंथी यांची चिकित्सा

ध्येय– तत्वांचा चिकित्सालयीन कामकाजात वापर

प्रधान उद्दिष्टे –विविध अवस्थांमधील चिकित्सेचे प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

२९. एड्स रुग्णाची काळजी – एड्स आणि कामलाग्रस्त रुग्ण

ध्येय–सुरक्षे संदर्भात घ्यावयाची काळजी

शल्यतन्न पेपर –२

१. भग्न –अस्थिगत आघात/इजा : प्रकार ,विकृतिजन्य भग्न ,सामान्य लक्षण ,उपद्रव , चिकित्सा.

खालील अस्थिभगनाचे लक्षणें ,निदान, उपद्रव, चिकित्सा –अंसफलक ,अक्षकास्थि ,प्रगण्डास्थि ,
अन्तःप्रकोष्ठास्थि, बहिःप्रकोष्ठास्थि, जन्घास्थि,जान्वास्थि,अधोःशाखास्थि, आणि वंक्षणास्थि

२. अंग छेदन तत्व–

अ) सन्धिमोक्ष –खालीलसन्धिचे सन्धिमोक्षाचे लक्षणें , निदान, उपद्रव, चिकित्सा
अंससन्धि, कर्पूरसन्धि, वंक्षणसन्धि

ध्येय – सिद्धांताचा संकल्पनांचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे– चिकित्सा प्रशिक्षण

३ अस्थिविकार– सम्प्राति, प्रकार, लक्षणें , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

सहज अस्थिविकार, अस्थिविद्रधि, अर्बुद, ग्रंथि, क्षय

ध्येय –संकल्पनांचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे– चिकित्सा प्रशिक्षण

४.शिर–मस्तिष्कात आघातज विकार– हेतु, सम्प्राति,प्रकार,परिक्षण उपद्रव, चिकित्सा

ध्येय – सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे– चिकित्सा प्रशिक्षण

५. पृष्ठवंश विकार

चेतारज्जुचे विकार–हेतु, सम्प्राति,प्रकार,परिक्षण उपद्रव, चिकित्सा

क्षय,अन्कलोसिन्ग स्पोन्ड्यूलोसिस,डीस्क प्रोल्याप्स

ध्येय – सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे– चिकित्सा प्रशिक्षण

६.स्तन विकार- सम्प्राति, प्रकार ,लक्षणों , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

स्तनविद्रधि, स्तनअर्बुद

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- चिकित्सा प्रशिक्षण

७.उर विकार- सम्प्राति, प्रकार ,लक्षणों , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

उरोघात, प्लुरल इफ्युजन, प्लुरसि व ग्रंथि

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- चिकित्सा प्रशिक्षण

८.अन्ननलिकेचे विकार- सम्प्राति, प्रकार ,लक्षणों , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

सहज विकार, अन्ननलिका शोथ, वर्यसेस,अन्ननलिकागत व्रण, ग्रंथि

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- चिकित्सा प्रशिक्षण

९.गुल्म रोग- निदान, प्रकार ,लक्षणों, उपद्रव, चिकित्सा

शुल व्याधि- सम्प्राति, प्रकार ,लक्षणों, उपद्रव, चिकित्सा

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- तिव्र उदरोगाचे चिकित्सीय प्रशिक्षण

१०.आमाशय व ग्रहणी विकार- सम्प्राति, प्रकार ,लक्षणों , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

पाय्लोरिक स्टेनोसिस,आमाशयगत व्रण, ग्रंथि

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- चिकित्सा प्रशिक्षण

११. लघु आन्नगत विकार- सम्प्राति, प्रकार ,लक्षणों , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

क्षय, आन्नबद्धता, आन्नभेदन.

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- चिकित्सा प्रशिक्षण

१२. बृहद आन्न विकार- सम्प्राति, प्रकार ,लक्षणों , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

क्षय, आन्नबद्धता, आन्नभेदन, ग्रंथि, उडूकपुच्छ शोथ, क्रोस्न डिसिज, अल्सरेटिव कोलयटिस.

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- चिकित्सा प्रशिक्षण

१३. उदर रोग- सम्प्राति, प्रकार ,लक्षणों , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

जलोदर, छिद्रोदर, बद्धगुदोदर, पेरिटोनायटिस.

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- चिकित्सा प्रशिक्षण

१४. गुद विकार- सम्प्राति, प्रकार ,लक्षणों , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

सहज विकार, अर्श, परिकर्तिका, भगंदर, गुद विद्रधि, गुदभ्रंश, सन्निरुद्ध गुद, असंयम , गुद अर्बुद, ग्रंथि.

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- चिकित्सा प्रशिक्षण

१५. उदर आघात व चिकित्सा- ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- विविध अवस्थांचे चिकित्सा प्रशिक्षण

१६. यकृत विकार- सम्प्राति, प्रकार ,लक्षणों , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

यकृत विद्रधि, अर्बुद, पोर्टल हायपरटेशन, यकृत दल्योदर.

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- विविध अवस्थांचे चिकित्सा प्रशिक्षण

१७. पित्ताशय विकार- सम्प्राति, प्रकार ,लक्षणों , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

पित्ताशय शोथ, पित्ताश्मरी, रुध्पथ कामला, ग्रंथि.

ध्येय – सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे– विविध अवस्थांचे चिकित्सा प्रशिक्षण

१८.आग्नाशय विकार– सम्प्राप्ति, प्रकार ,लक्षणें , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

आग्नाशय शोथ,ग्रंथि,अर्बुद.

ध्येय – सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे– विविध अवस्थांचे चिकित्सा प्रशिक्षण

१९.प्लीहा विकार– सम्प्राप्ति, प्रकार ,लक्षणें , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

प्लीहोदर, प्लीहा विदारण

ध्येय – सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे– विविध अवस्थांचे चिकित्सा प्रशिक्षण

२०. वृक्क व मुत्रनलिका विकार– सम्प्राप्ति, प्रकार ,लक्षणें , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

सहज विकार, पॉलिसिस्टीक किडनी,आघात, पेरिनेफ्रिक अॅबसेस,अश्मरी, अर्बुद.

ध्येय – सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे– विविध अवस्थांचे चिकित्सा प्रशिक्षण

२१.बस्ति विकार– सम्प्राप्ति, प्रकार ,लक्षणें , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

सहज विकार,आघात,अश्मरी, बस्ति शोथ, अर्बुद.

ध्येय – सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे– विविध अवस्थांचे चिकित्सा प्रशिक्षण

२२.मुत्राघात व मुत्रकृच्छ्र– सम्प्राप्ति, प्रकार ,लक्षणें , निदान, उपद्रव, चिकित्सा

मुत्रावरोध

ध्येय – सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे– विविध अवस्थांचे चिकित्सा प्रशिक्षण

२३. पौरुष ग्रन्थि विकार- सम्प्राप्ति, प्रकार ,लक्षणो , निदान, उपद्रव, चिकित्सा,

विदग्धि

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- विविध अवस्थांचे चिकित्सा प्रशिक्षण

२४. मुत्रमार्ग विकार- सम्प्राप्ति, प्रकार ,लक्षणो , निदान, उपद्रव, चिकित्सा ,

मुत्रमार्ग शोथ, मुत्रमार्ग सन्कोच,आणि मुत्रमार्ग विर्दिणता

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- विविध अवस्थांचे चिकित्सा प्रशिक्षण

२५. शिश्न विकार- सम्प्राप्ति, प्रकार ,लक्षणो , निदान, उपद्रव, चिकित्सा ,

निरुद्धप्रकश, परिवर्तिका, अवपाटिका, अर्बुद ,लिंगार्श

ध्येय - सिद्धांताचा चिकित्सीय उपयोग

प्रधान उद्दिष्टे- विविध अवस्थांचे चिकित्सा प्रशिक्षण

२६. वृषण व वृषणकोश विकार- अधिवृषण शोथ, अधिवृषण ग्रंथी, वृषण क्षीपद, शुक्राश्मरी, स्थानभ्रष्ट वृषण, अनडिसिंडेड वृषण व अर्बुद सम्प्राप्ति,वर्गीकरण,लक्षणो,निदान,उपद्रव, चिकित्सा

ध्येय- तत्वांचा चिकित्सालयीन कामकाजात वापर

प्रधान उद्दिष्टे -विविध अवस्थांमधील चिकित्सेचे प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

२७. वृद्धिरोग- मुत्रवृद्धि ची सम्प्राप्ति,वर्गीकरण,लक्षणो,निदान,उपद्रव, चिकित्सा

ध्येय- तत्वांचा चिकित्सालयीन कामकाजात वापर

प्रधान उद्दिष्टे -विविध अवस्थांमधील चिकित्सेचे प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण

२८. आन्त्रजवृद्धि-सम्प्राप्ति,वर्गीकरण,लक्षणो,निदान,उपद्रव, चिकित्सा

आन्त्रज वृद्धी - वंक्षण वृद्धी, और्वी वृद्धी, अधिजठर वृद्धी, नाभी वृद्धी, भेदजन्य वृद्धी आणि दुर्मिळ आन्त्रवृद्धी

(Hernia- inguinal, femoral, epigasrtic, umbilical, incisional and rare forms of hernia.)

ध्येय- तत्वांचा चिकित्सालयीन कामकाजात वापर

प्रात्यक्षिके

१. यंत्र-शस्त्रांची ओळख,उपयोग व प्रात्यक्षिके दाखवणे आणि निर्जंतुकीकर्णाच्या पद्धती.
२. रुग्णापत्रक तयार करण्याचे प्रशिक्षण, शय्यानजीक चिकित्सेचे प्रशिक्षण व रुग्णपत्रिकेचे सादरीकरण.
३. संज्ञाहरण चे प्रशिक्षण
४. अनुशस्त्र उपक्रमामधे कौशल्य विकास –
 - क्षारकर्म
 - अग्निकर्म
 - क्षारसुत्र
 - रक्तमोक्षण
 - बंधविधि व कुशा यांचा उपयोग
 - कॅथेटेराइजेशन
 - व्रण चिकित्सा उपक्रम-परिषेक व पत्रदान
 - राइल्स व्युब निर्हरण
 - सुचिकाभरण (स्नायू अंतर्गत/सिरा अंतर्गत/त्वचेखालिल स्तरांतर्गत/त्वचांतर्गत)
 - विद्रधि भेदन व निर्हारण
 - सिवन कर्म
- ५.खालील शस्त्रकर्मांचे निरिक्षण–
 - सर्कमसिझन
 - मूत्रजवृद्धी
 - आन्त्रज वृद्धी चिकित्सा
 - शुक्रनलिका छेदन
 - अर्शाछेदन
 - भगन्दर छेदन
 - परिकर्तिका छेदन
 - उन्दुक पुच्छ छेदन
 - पित्ताशय निर्हरण
- ६.शल्यतंत्रातील आत्ययिक अवस्था व चिकित्सेचे प्रशिक्षण

चिकित्सालयीन प्रशिक्षण (Indoor and Outdoor)

09 महिने

- शल्य सामान्य ०३ महिने (त्यापैकी ०१ महिना शल्यक्रियागारामध्ये)
- शल्य (क्षार व अनु शल्य कर्म) ०३ महिने (त्यापैकी ०१ महिना शल्यक्रियागारामध्ये)
- अस्थि व संधी चिकित्सा (Orthopaedics and Trauma) ०२ महिने
- संज्ञाहरण १५ दिवस
- रेडिओलोजी १५ दिवस

गुण विभाजन – एकुण गुण १००

- 1) दैनंदिन नोंदी - १० गुण
- 2) यंत्रशस्त्र - २० गुण
- 3) लघु रुग्ण पत्रक - १० गुण
- 4) दीर्घ रुग्ण पत्रक - २० गुण
- 5) मौखिक - ४० गुण

Reference Books

1. सुश्रुत संहिता
2. अष्टांग संग्रह
- ३ अष्टांग ण्डय
- ४.चरक संहिता
- 5.द सर्जिकल इन्सुमेंट्स ऑफ द हिंदुस-गिरिंद्रनाथ मुखोपाध्याय
- ६.शल्यतंत्र समुच्चय- पंडीत रामादेश शर्मा
- ७.शल्य विज्ञान (भाग १ व २)-सुरेन्द्र कुमार शर्मा
- ८.शल्य समन्वय (भाग १ व २)- वै. अनंतराम शर्मा
9. .शल्य प्रदिपिका-डॉ. मुकुंद स्वरूप वर्मा
- 10.सौश्रुति- डॉ.रामनाथ द्विवेदि
- ११.क्लिनिकल शल्य विज्ञान-डॉ. अखिलानंद शर्मा
- १२.भग्न चिकित्सा- डॉ.प्रभाकर जनार्दन देशपांडे
- १३.क्षारसूत्र मॅनेजमेंट इन अँनोरेक्टल एलमेंट्स- डॉ.एस.के. शर्मा, डॉ.के.आर. शर्मा अँड डॉ.कुलवंत सिंग
१४. अँनोरेक्टल डिसिजेस इन आयुर्वेद- डॉ.सिजोरिया अँड डॉ.प्रविण कुमार चौधरी
- १५.आधुनिक शल्य चिकित्सा सिद्धान्त- डॉ. कतिल नरशिंघम उडुपा
- १६.अग्निकर्म टेक्नॉलोजी इनोवेशन- डॉ. पी. डी. गुप्ता
१७. शल्य तन्त्र के सिद्धान्त- डॉ. के.के. तक्राल
- १८.रेसेन्ट अँड्वान्सेस इन द मॅनेजमेंट ऑफ अर्श/ हिमोराइड्स- डॉ.पी. हेमंता
- १९.अर्श एवम भगंदर मे सूत्र अवचारण-वैद्य. कनक प्रसाद व्यास
- २०.क्षारसूत्र- डॉ.एस. एन. पाठक
- २१.सर्जिकल इथिक्स ऑफ आयुर्वेदा- डॉ. डी. एन. पांडे
- २२.बेलि अँड लवस शॉर्ट प्रक्टिस ऑफ सर्जरी-नोरमन एस विलियमस, चार्लेस,वी. मॅन अँड आर.सी. रुसेल
२३. क्लिनिकल मेथडस इन सर्जरी- एस. दास

- २४ टेक्सबुक ऑफ ऑपरेटीव सर्जरी- एस. दास
२५. शल्य विज्ञान (सचित्र)- वै. अनंतराम शर्मा
- २६.अनुशस्र कर्म-डॉ. डी. एन. पांडे
- २७.कॉन्सेप्ट ऑफ व्रण इन आयुर्वेदा - डॉ.लक्ष्मण सिंग
- २८.सिगनिफिकन्स फ़ॉर पूर्वकर्म इन सर्जिकल पेशंट -डॉ. लक्ष्मण सिंग
- २९.संज्ञाहरण प्रकाश- डॉ. डी. एन. पांडे
- ३०.ए कन्साइज टेक्सबुक ऑफ सर्जरी- एस. दास
३१. .ए मॅन्युअल ऑन क्लिनिकल सर्जरी- एस. दास
- ३२.ए सिस्टिम ऑफ सर्जिकल डायग्नोसिस-टी. एन पटेल
३३. ए प्रॅक्टिकल गाईड टू ऑपरेटीव सर्जरी- एस. दास
- ३४.ड्रग्स अँड इक्विपमेंट फ़ॉर अनास्थेसिया-अरुण कुमार
३५. मॅन्युअल ऑफ सर्जिकल इन्स्ट्रुमेंट-एम.एम.कपूर
- ३६.वार्ड प्रोसिजर्स-पटेल मनसुख ट्
३७. रेसेन्ट ट्रेन्ड इन द मॅनेजमेंट ऑफ अर्ज़ा/ हिमोराइड्स- डॉ.पी. हेमंता कुमार
- ३८.प्रायमरी अनास्थेसिया-मॉरिस किंग
- ३९.सिनाॅप्सिस ऑफ अनास्थेसिया-ली
- ४० क्लिनिकल अनाटॉमी/ सर्जिकल अनाटॉमी-जॉन इ स्कानडाकिस
४१. .द सर्जिकल इन्स्रुमेंट्स ऑफ द हिंदुस-गिरिंद्रनाथ मुखोपाध्याय
- ४२.आउटलाइन ऑफ ऑर्थोपेडिक्स-जॉन क्रावफोर्ड अँडम अँड डविड हमब्लेन एल
- ४३ आउटलाइन ऑफ फ्रॅक्चर -जॉन क्रावफोर्ड अँडम
४४. रेसेन्ट ट्रेन्ड इन द मॅनेजमेंट ऑफ भगंदर/ फ़िस्चुला इन अँनो - डॉ.पी. हेमंता कुमार
- ४५.प्रिन्सिपलस अँड प्रक्टिस ऑफ अग्निकर्म-डॉ. आनंद कुमार अँड डॉ. कांचन शेकोकार
- ४६.मनिपाल मॅन्युअल ऑफ सर्जरी-डॉ. राजगोपाल शोनयस

सत्रानुसार लेखी अभ्यासक्रमाचे वर्गीकरण

प्रथम सत्र	पेपर १	पेपर २
मुद्दा क्र.	१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, २२, २३	१, २, ३, ४, ५
द्वितीय सत्र	पेपर १	पेपर २
मुद्दा क्र.	१०, ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१	६, ७, ८, ९, १०, ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९
तृतीय सत्र	पेपर १	पेपर २
मुद्दा क्र.	२४, २५, २६, २७, २८, २९	२०, २१, २२, २३, २४, २५, २६, २७, २८

लेखी परिक्षा (विद्यापीठांतर्गत)

पेपर १ व पेपर २ प्रत्येकी ९० गुणांचे दोन पेपर असतील. अभ्यासक्रमातील सर्व मुद्दे समाविष्ट होतील अशा रितीने परिक्षकांनी प्रश्नपत्रिका काढणे अनिवार्य आहे. कोणत्याही एका अभ्यासक्रम वर्गावर जास्तीत जास्त ५ लघुत्तरी प्रश्न परिक्षक समाविष्ट करू शकतात.

अ. विभाग – अ. (लघुत्तरी प्रश्न) – ४५ गुण

१. ६ लघुत्तरी प्रश्न प्रत्येकी ३ गुण आणि कोणतेही ५ लघुत्तरी प्रश्न विद्यार्थ्यांनी सोडविणे.

२. ७ लघुत्तरी प्रश्न प्रत्येकी ५ गुण आणि कोणतेही ६ लघुत्तरी प्रश्न विद्यार्थ्यांनी सोडविणे.

ब. विभाग – ब. (दिर्घोत्तरी प्रश्न) – ४५ गुण

४ दिर्घोत्तरी प्रश्न प्रत्येकी १५ गुण आणि कोणतेही ३ दिर्घोत्तरी प्रश्न विद्यार्थ्यांनी सोडविणे.

प्रात्यक्षिक परिक्षा नियोजन / चिकित्सालयीन प्रशिक्षण

प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण / चिकित्सालयीन नेमणूक – ६ महिने

बाह्यरुग्ण/आंतररुग्ण नेमणूक – ४ महिने

शल्यकर्म मंदिर नेमणूक – १ महिना

आत्यायिक / अपघात विभाग नेमणूक – १ महिना

परिशिष्ट अ व ब नुसार प्रत्येक विद्यार्थ्याने चिकित्सालयीन नेमणूकीदरम्यान १२ दिर्घ रुग्णपत्रक व ८ लघु रुग्णपत्रक तयार करुन त्याच्या नोंदी ठेवाव्यात. त्याकरिता खालिल वर्गीकरण प्रकर्षाने विचारात घ्यावे.

दिर्घ रुग्णपत्रक: (आंतररुग्ण) -	१. प्रमुख शस्त्रकर्म	-४ रुग्णपत्रक
	२. दुय्यम शस्त्रकर्म	-४ रुग्णपत्रक
	३. इतर रुग्ण (शस्त्रकर्मास योग्य नसलेले)	-४ रुग्णपत्रक
लघु रुग्णपत्रक: (बाह्यरुग्ण) -	८ रुग्णपत्रक	

शल्यतंत्र अंतर्गत प्रात्यक्षिक / चिकित्सालयीन मार्गदर्शक तत्वे

चिकित्सालयीन नेमणूकीदरम्यान प्रत्येक विद्यार्थ्यांनी खालिल कौशल्य अवगत करणे आवश्यक आहे. प्रात्यक्षिक कर्मांमधील प्रत्यक्ष निरीक्षणांना जास्तीत जास्त प्राधान्य देण्यात यावे.

१. यंत्र शस्त्रांची ओळख, उपयोग, प्रात्यक्षिक आणि निर्जंतुकीकरणाची पध्दत
२. रुग्ण पत्रक तयार करणे , शय्यानजीक चिकित्सालयीन प्रात्यक्षिक, रुग्णपत्रक सादरीकरण याबाबतचे प्रशिक्षण
३. संज्ञानाशाचे प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण
४. खालिल पॅरासर्जिकल कर्मांचे प्रशिक्षण :-

अ-क्षारकर्म ब-क्षारसूत्र
क- अग्निकर्म ड-रक्तमोक्षण

५. वॉर्ड मधील खालिल कर्मांचे प्रशिक्षण

अ-बंध आणि कुशा यांचे उपयोजन
ब-कॅथेटरायझेशन
क-व्रणचिकित्सा
ड-राईल्स नलिकेद्वारे निर्हरण
इ-सूचिका भरण-स्नायू अंतर्गत/सिरा अंतर्गत/त्वचेखालिल स्तरांतर्गत/त्वचांतर्गत

६. खालिल कर्मांचे प्रशिक्षण / अभ्यास

अ-विद्रधी भेदन व विस्त्रावण
ब-छेदन
क-सीवन
ड-सर्कमसिझन
इ-हायड्रोसील
ई- हर्निया रिपेअर
फ-अर्श छेदन
ब- भगंदर छेदन
भ-परिकर्तिका छेदन
म-अन्वेषणात्मक लेप्रोटोमी

७. शल्यकर्म पध्दती व चिकित्सा प्रशिक्षण

प्रात्यक्षिक परिक्षा (विद्यापीठांतर्गत)

१	दीर्घ रुग्णपत्रक बनविणे आणि रुग्णपत्र मौखिक	३० गुण
२	लघु रुग्णपत्रक बनविणे आणि रुग्णपत्र मौखिक	१५ गुण
३	विशेष मौखिक –यंत्र शस्त्र व औषधी द्रव्ये	१५ गुण
४	सामान्य मौखिक	२० गुण
५	दीर्घ व लघु रुग्णपत्रक	१० गुण
	एकूण	९० गुण

१.दिर्घ रुग्ण पत्रक नमुना –

बाह्यरुग्ण क्र. आन्तर रुग्ण क्र. शय्या क्र.

रुग्ण नाम वय/लिंग तारिख

धर्म देश ऋतू

शिक्षण व्यवसाय विवाहीत/अविवाहीत

पत्ता

प्रवेश दिनांक: निर्गमन दिनांक:

तात्पुरते निदान :

अंतिम निदान:

.....
 ...

प्रधान लक्षणैः- प्रमुख वेदना व कालावधी(अनुक्रमे)

क्र.	सविस्तर वृत्त	कालावधी

वर्तमान व्याधी वृत्तांत-(प्रमुख वेदना इतिवृत्त-उद्भव ,कालावधी व विस्तारासकट.)

पूर्व वृत्त (Past History)

कुलवृत्त(Family History) मातृकुल

पितृकुल

स्वकुल

औषध इतिहास (अॅलर्जी.....इ.)

व्यसन व सवयी

प्रकृती विनिश्चय

अष्टविध परिक्षण

नाडी-

शब्द-

मल-

स्पर्श-

मूत्र-

दृक-

जिह्वा-

आकृती-

सामान्य परिक्षण-

पांडुता/पीतावभासिता/लसिकाग्रंथी वृद्धि/ शोथ / काष्ण्य/ नाडीगति/ रक्तचाप/ देहोष्मा / श्वासगति

स्त्रोतस परिक्षण-

१.प्राणवह(उर परिक्षण)

२. अन्नवह(उदर परिक्षण)

३.उदकवह

४.रसवह

५.रक्तवह

६.मांसवह

७.मेदोवह

८.अस्थिवह

९.मज्जावह

- १०.शुक्रवह
- ११.पुरिषवह
- १२.मुत्रवह
- १३.स्वेदवह
- १४.आर्तववह

व्रणपरिक्षण-

१.भेद(Type)	निज/आगतु
२.व्रणवस्तू	
३.व्रण आकृती	
४.व्रणस्त्राव	
५. व्रणगंध	
६. व्रण अवस्था-	शुध्द/दुष्ट/रुह्यमान/रुढ
७.साध्य/असाध्य-	सुखसाध्य/कृच्छ्रसाध्य/याप्य/असाध्य

निदान-पंचक

- १.हेतू
- २.पूर्वरूप
- ३.रूप
- ४.संप्राप्ती(ससंदर्भ)

५. उपशय/अनुपशय

नैदानिक परिक्षणे-

HB% WBC DLC- N E B L M
BSL BUN Sr. Creatinine HIV-
BT CT Others

किरणोत्सर्गीय परिक्षणे (क्ष-

किरण/सोनोग्राफी/सीटीस्कॅन/एम.आर.आय).....

.....
.....
.....
.....

व्यवच्छेदक निदान(Differential Diagnosis)

अंतिम निदान(Final Diagnosis)

साध्यता

औषध साध्य/शस्त्रकर्म साध्य

उपद्रव

शस्त्रकर्म

१.पूर्व कर्म (Pre Operative Notes)

२.प्रधान कर्म (Operative Notes)

३.पश्चातकर्म (Post Operative Notes)

इतिवृत्त-(Follow Up)

अ.क्र.	दिनांक	सविस्तर वृत्त	चिकित्सा

विद्यार्थ्यांची सही

अध्यापकांची सही

२. लघु रुग्णपत्रक नमुना -

बाह्यरुग्ण क्र.

तारिख-

प्रधान व्याधि-

विद्यार्थी नाम-

धर्म-

रुग्ण नाम-

वय-

लिन्ग

फ़ोन नं.-

पत्ता-

व्यवसाय-

व्याधि निदान (diagnosis)-

शस्त्रकर्म (surgery details) -

प्रधान लक्षणानि (chief complaints with duration)-

क्र.	सविस्तर वृत्त	कालावधी

वर्तमान व्याधि वृत्त - (प्रमुख वेदना इतिवृत्त-उद्भव , कालावधी व विस्तारासकट.)

पुर्व वृत्त(past history)-

कुल वृत्त(family history)-

औषध इतिहास (अॅलर्जी.....इ.)

व्यसन व सवयी-

प्रकृति विनिश्चय-

अष्टविध परिक्षण

नाडी-

शब्द-

मल-

स्पर्श-

मूत्र-

दृक-

जिह्वा-

आकृती-

सामान्य परिक्षण-

पांडुता/ पीतावभासिता/ लसिकाग्रंथी वृद्धि/ शोथ / काष्ण्य/ नाडीगति/ रक्तचाप/ देहोष्मा / श्वासगति

विकृत स्रोतस परिक्षण-

दर्शन

स्पर्शन

प्रश्न

नैदानिक परिक्षणे-

व्यवच्छेदक निदान(Differential Diagnosis)

अंतिम निदान(Final Diagnosis)

शस्त्रकर्म (In Short)

इतिवृत्त-(Follow Up)

अ.क्र.	दिनांक	सविस्तर वृत्त	चिकित्सा

विद्यार्थ्यांची सही

अध्यापकांची सही